

Protestant Theological University

Review of: Lucianus van Samosata, Θεῶν διάλογοι Griechische Götter unter sich.
Göttergespräche
van Klinken, G.J.

Published in:
Kerk en Theologie

Published: 01/01/2019

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
van Klinken, G. J. (2019). Review of: Lucianus van Samosata, Θεῶν διάλογοι Griechische Götter unter sich.
Göttergespräche. *Kerk en Theologie*, 70(4).

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-ptthu/bibliotheek-ptthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@pthu.nl.

Downloaded from the PThU Research Portal (Pure): <https://pure.pthu.nl>.

Review of: Lucianus van Samosata, Θεῶν διάλογοι Griechische Götter unter sich. Göttergespräche

van Klinken, G. J., 2019, In: Kerk en Theologie. 70, 4

Het werk van Lucianus van Samosata wordt gerekend tot de nabloei van de klassieke Oudheid, de tijd waarin de *Pax Romana* een uitwisseling van ideeën mogelijk maakte in een immens groot gebied. Politieke stabiliteit bevorderde het handelsverkeer en het opkomen van een geletterde middenklasse. In de tijd van Lucianus (ca. 150 n.Chr.) bestond die grotendeels uit 'nieuwe' Romeinen: mensen met uiteenlopende etnische en religieuze achtergronden die het onder de keizers in economisch opzicht voor de wind was gegaan. Redelijke beheersing van het Latijn en/of van het Grieks was daarvoor vereist. De 'nieuwe' middenklasse leerde zo ook het klassieke pantheon kennen. De goden garandeerden in de antieke stad de publieke orde, en vormden daar middels hun tempels het visuele middelpunt van. Bovendien behoorden mythologische verhalen over de Olympiërs tot de vaste elementen van het onderwijs. Ieder die zichzelf als enigszins geletterd beschouwde, was er mee vertrouwd. Lucianus is vooral bekend geworden door zijn satirische en vaak geestige weergave van religie. In zijn weergave lijken goden op mensen: ruziënd, verliefd, wispelturig en egocentrisch. Met een sterk aangezette erotische ondertoon. Het contrast tussen deze eigenschappen en de plechtigheid waarmee de goden in de tempels omringd werden zorgt bij hem voor een komisch effect. Dat bracht hem bij zelfs de vroege christelijke kerk een zeker renommée: demonstreerde deze door de *patres* als tamelijk onschuldig beschouwde humorist in zijn komische sketches niet dat achter de façade van het heidendom weinig of niets te vinden was dat de wijsheid van gewone mensen oversteeg? Tijdens de renaissance, niet geheel onbekend met religieus ritueel én met een besmuikte spot daarover bij de geletterden, werden de in het Latijn uitgegeven *Dialogi Deorum* opnieuw populair.

De uitgevers van deze editie in 2019 benadrukken het dubbelperspectief in de 'godengesprekken'. Bij het ritueel dat de tempels omgaf hoorde een plechtige taal en een impliciet aangenomen houding van eerbied. Dit respect werd beschouwd als het fundament onder het juist functioneren van het collectief. Daarmee contrasteert het perspectief van de individuele toeschouwer, in ieder geval een toeschouwer als Lucianus. Zelfs wanneer hij gewillig meedoet aan het ritueel (dat hij immers goed kent), glimlacht hij bij zichzelf over de talloze voorbeelden van antropomorfisme in het klassieke godsbeeld. De dissonantie tussen beide perspectieven wordt door de bezorgers beschouwd als grondprincipe van de literaire opbouw van deze 'godengesprekken'. De achtergronden van en wetenschappelijke discussie over dit werk worden vakkundig toegelicht. Het mooiste is echter dat de lezer ook voor zichzelf kan oordelen. De tweetalige editie demonstreert hoe onmisbaar het voor een goed begrip is om naast de hedendaagse vertaling ook het origineel te kunnen raadplegen. Dan valt op hoe 'modern' deze teksten tenminste *schijnen*. Hoewel de uitgevers terecht waarschuwen dat deze indruk bedrieglijk kan zijn, heb je eigenlijk geen moment de indruk te maken te hebben met een 1700 jaar oud geschrift. De herkenbaarheid was voor mij zo groot dat het haast persoonlijk werd. Lucianus bracht de herinnering boven aan auteurs als Godfried Bomans en Annie Schmidt in Nederland in de jaren '70: sprankelend in hun weergave van kerkelijke plechtstatigheid, een geestigheid die des te meer aankwam bij een middelbare scholier omdat het allemaal zo herkenbaar was. Inmiddels zijn we veertig jaar verder. Nu ik deze prachtige editie lees, treft mij diezelfde gedistantieerde ironie. Maar er is iets veranderd bij mij als lezer. In een tijd van Brexit, van het eroderen van politieke processen zelfs in de kern van de westerse wereld, komt de geestigheid bijna verontrustend over. Het is bij Lucianus alsof de garanties van een eeuwenlange morele orde instorten, in een proces dat de bezorgers van dit werk als corrosie aanduiden. Dan gaan de gedachten onwillekeurig uit naar zoveel hoogopgeleiden in onze tijd, overtuigd als zij zijn dat 'traditionele' vormen van religie hebben afgedaan. Kunnen maatschappelijke stabiliteit, een redelijk verdeelde welvaart en effectieve

rechtshandhaving echter wel zonder respect voor een overgeleverde morele orde? Is corrosie van traditie in feite niet ook een vorm van decadentie? Lucianus lijkt zich in het geheel niet met die vraag bezig te houden. Dat geeft zijn werk iets opvallend kwetsbaars. Misschien is dat te veel gedacht vanuit het nu bekende eind van de Romeinse wereld. Toch heeft het iets indrukwekkends dat een zo oude tekst niet alleen vanuit academisch opzicht interessant is, maar zelfs thans in staat blijkt de lezer persoonlijk te raken – in verwarring te brengen, tot denken aan te zetten. Zo is het mij als lezer van Lucianus tenminste vergaan. De uitgever komt hulde toe: de uitvoering is vlekkeloos.